

Sociale en Groene Investeringsagenda

FNV en Natuur en Milieu

14 januari 2009

Samenvatting

FNV en Stichting Natuur en Milieu zijn van mening dat een sociale en groene investeringsagenda nodig is om snel de economische crisis, de klimaat- en de energiecrisis aan te pakken. FNV en Stichting Natuur en Milieu presenteren in deze sociale en groene agenda een pakket van zeven maatregelen die nieuwe perspectieven bieden op werkgelegenheid en die de economie op de korte termijn stimuleren en duurzamer maken. Het stimuleringspakket bestaat uit (i) maatregelen gericht op het naar voren halen van overheidsinvesteringen die toch al waren gepland (ii) kredietgaranties, (iii) duurzaamheidsvoorwaarden aan leningen en steun en (iv) nieuwe investeringen. Opgeteld leidt dit plan tot 3 miljard euro aan extra uitgaven in deze kabinetsperiode¹.

De onderstaande Sociale en Groene Investeringsagenda zal leiden tot ongeveer 100.000 arbeidsplaatsen vooral in sectoren zoals de offshore-wind industrie, de bouwsector, de staalindustrie, de automotieve sector en de installatiebranche. Daarnaast zal het pakket leiden tot een reductie van de Nederlandse CO₂-uitstoot met tenminste 4 miljoen ton CO₂ per jaar².

Het sociale en groene stimuleringspakket van FNV en Natuur en Milieu bestaat uit de volgende maatregelen:

- Versnelling investeringen in windenergie op zee.
- Kredietgaranties voor investeringen in duurzame energie naar Duits voorbeeld.
- Garanties en stimuleringspremies voor energiebesparing in de woningbouw.
- Investeren in vitale steden en beter openbaar vervoer.
- Investeren in spoorinfrastructuur.
- Stimuleren van elektrische voertuigen en bijbehorende infrastructuur.
- Groen BTW tarief voor milieuvriendelijke goederen en diensten.

Maatregelen

1. Wind op zee

Om groene bedrijvigheid en werkgelegenheid te stimuleren stellen de FNV en Natuur en Milieu voor om de aanleg van windparken op zee in deze kabinetsperiode te versnellen en het ambitieniveau te verhogen. Offshore windenergie is een innovatieve snel groeiende sector in de wereld die veel werkgelegenheid kan opleveren voor de waterbouwsector (Van Oord, Balast Nedam, enzovoort), de energiebedrijven, havenbedrijf, staalbedrijven en kennisinstellingen en ingenieursbureaus. In tegenstelling tot wind op land vereist wind offshore veel nieuwe technologie en kennis van bouwen in zee. Nederland heeft een toppositie op dat gebied en kan die nu aanwenden voor de ontwikkeling van een nieuwe groene sector en nieuw exportproduct.

Vanwege deze perspectieven voor groene werkgelegenheid stellen we voor dat het kabinet al in de 1e helft van dit jaar – dus één jaar eerder dan gepland – beslist welke partijen de eerste tranche van 450 MW wind offshore³ mogen gaan bouwen. Bovendien willen we dat het kabinet

¹ De voorstellen in dit plan komen weliswaar hoger uit dan 3 miljard euro. Dit komt omdat een deel van de investeringen, met name in de vitale stad en openbaar vervoer, langer doorlopen dan deze kabinetsperiode.

² Dit is ongeveer de helft van de ambitie die het kabinet zich heeft gesteld op klimaatgebied, namelijk een reductie van 6 tot 10 Mton CO₂ in 2011.

³ Het kabinet wil deze kabinetsperiode vergunning en subsidie verlenen voor de bouw van 450 MW windenergie op zee (wind-offshore). Dit komt neer op ongeveer 100 tot 200 grote molens, in circa 2 windparken. Marktpartijen hebben in totaal 77 vergunningaanvragen gedaan, die de 450 MW verre te boven gaan. Pas in april 2010 maakt het kabinet bekend welke marktpartijen zijn uitverkoren om subsidie te krijgen voor de bouw van 450 MW wind-offshore. Het kabinet heeft als doel dat in 2020 6000 MW offshore moet zijn gerealiseerd – waarvan het kabinet zelf dus in deze kabinetsperiode nog minder dan 10% voor zijn rekening neemt.

vergunningen en subsidie verleent voor 450 MW extra, zodat het totaal van deze kabinetsperiode uit komt op: 900 MW.

Voor de 450 MW extra kan gekozen worden uit de nu al ingediende vergunningaanvragen, zodat hiermee geen tijd verloren gaat en geen nieuwe aanvragen hoeven te worden ingediend. 900 MW in totaal om ongeveer 4 à 5 windparken.

- Kosten: Windenergie op zee krijgt een overheidssubsidie van ca 6 cent per kWh (ECN). Dit zijn de meerkosten van windenergie ten opzichte van conventionele stroom. Voor 900 MW is jaarlijks een subsidiebedrag van 190 mln nodig. De uitgave van dit bedrag was al voorzien door het kabinet omdat het past binnen het doel om 6000 MW in 2020 te realiseren. Een besluit om te versnellen betekent dus het naar voren halen van al geplande overheidsinvesteringen.
- Startdatum: Bij vergunningverlening en toekenning subsidie 1^e helft 2009, zou de bouw nog dit jaar plaats kunnen vinden.
- Werkgelegenheid: ruwe schatting: circa 5000 arbeidsplaatsen (gebaseerd op schatting van TU Delft en Universiteit Utrecht en werkgelegenheidscijfers Duitse windenergiesector).
- Schatting vermeden CO₂: ca 1,5 Mton bij 900 MW.

2. Kredietgarantie overheid voor investeringen in duurzame energieprojecten

In Duitsland heeft milieuminister Gabriel in december 2008 maatregelen getroffen om te voorkomen dat de bouw van windparken en andere vormen van duurzame energie stilvalt doordat banken door de kredietcrisis niet meer bereid zijn geld hiervoor te lenen of alleen tegen veel ongunstigere voorwaarden. Dankzij de ingreep van Gabriel is de kredietgarantie voor kleine en middelgrote projecten nu verhoogd van 10 naar 50 miljoen euro. De kredietlooptijd is verlengd van 8 naar 15 jaar. In Duitsland wordt tot 2020 jaarlijks 12 miljard euro aan investeringen in duurzame energie verwacht. Wij verwachten dat in Nederland de financiering van duurzame energieprojecten problemen gaat ondervinden. Wij stellen voor dat het rijk kredietgaranties hiervoor geeft naar het voorbeeld van de Duitse regering.

3. Energiebesparing woningbouw

Voor al in bestaande woningen en utiliteitsbouw kunnen renovatiemaatregelen leiden tot een forse verlaging van energiekosten, tot meer wooncomfort en tot klimaatwinst. Binnen de gebouwde omgeving is een enorm kosteneffectief potentieel aan energiebesparing en CO₂-reductie beschikbaar. Het kabinetsdoel (t/m 2011) is dat 500.000 woningen twee energielabelstappen zullen maken en dus veel zuiniger worden. Er zijn drie convenanten om dit doel te bereiken: *Meer met Minder* (bestaande bouw), het *Lenteakkoord* (nieuwbouw) en het *Convenant energiebesparing corporatiesector*.

Mede door de economische crisis zullen corporaties en woningeigenaren minder geneigd zijn om energiebesparingsmaatregelen te nemen. Anders gezegd: de vraagkant in de vorm van concrete opdrachten voor het isoleren van woningen zal onvoldoende op gang komen. Financiële prikkels en garantstelling voor kredieten zijn daarom nodig om eigenaren en corporaties daadwerkelijk opdrachten te laten verlenen aan de bouw- en installatiebranche om deze woningen te gaan renoveren. Onderstaande voorstellen in de woningmarkt richten zich hierop.

❖ Instellen revolving fund van 500 miljoen voor leningen voor particuliere woningeigenaren

De overheid staat garant voor de leningen van revolverende fondsen met rente op inflatieniveau (maximaal 2%). Deze laagrentende leningen voor renovatie en isolatie van woningen zijn belangrijk omdat particulieren op deze manier rendabele investeringen in hun woningen kunnen uitvoeren zonder een consumptief krediet bij een bank aan te vragen. De overheid betaalt dus het renteverskil tussen marktrente (4.5 %) en de lage rente. De lening wordt in principe in 5 à 10 jaar terugbetaald.

Deze kabinetsperiode moeten volgens het kabinetsplan Schoon en Zuinig minimaal 500.000 woningen worden geïsoleerd. Daarbinnen wordt gestreefd naar isolatie van tenminste 100.000 *particuliere* woningen. Gemiddeld per huis is de investering €10.000 (warmwonen.nl).

Ervan uitgaande dat 50% van de particulieren het investeringsbedrag wil lenen, moet er voor 50.000 huizen * 10.000 = € 500 miljoen in het fonds tot 2011.

- Kosten: € 500 miljoen reserveren in fonds, uitgave voor de schatkist: renteverskil: €12,5 miljoen.
- Van start: direct.
- Werkgelegenheid: grote impuls in werkgelegenheid voor bouwsector en installateurs, aanbieders van installaties zoals micro-WKK, isolatiemateriaal, warmtepompen, enzovoort. Schatting: 5000 extra banen deze kabinetsperiode.

❖ Instellen van een stimuleringspremie voor investeringen in energiebesparing door particuliere woningeigenaren

De Minister van Wonen, Werken en Integratie (WWI) heeft het voornemen om in het voorjaar een stimuleringspremie van € 350 per woning beschikbaar te stellen voor een beperkt aantal woningeigenaren.

De stimuleringspremie is bedoeld om particulieren te stimuleren om te investeren in energiebesparingsmaatregelen in de eigen woning. De hoogte van €350 per woning is echter te laag om woningeigenaren daadwerkelijk aan te zetten tot actie.

Dit blijkt uit onderzoek van CE Delft⁴. Alleen al de kosten van een energieadviseur, die naast een doorlichting van de woning, ook helpt met het aanvragen van offertes bij de juiste aannemers ('ontzorgen') kost minimaal € 500 per woning. Volgens het CE-onderzoek, maar ook volgens het projectbureau *Meer met Minder* is tenminste een bedrag van €1000 per woning nodig om voldoende particuliere woningeigenaren aan te zetten tot actie. Wij stellen daarom voor om een stimuleringspremie van €1000 in te voeren zodat de vraag naar duurzame renovaties snel op gang kan komen. Daarnaast stellen wij voor om het maximum beschikbare bedrag van € 34 miljoen voor subsidie los te laten om de doelstelling van 100.000 woningen te halen in 2011. Een verhoging naar €100 miljoen is daarvoor noodzakelijk.

- Kosten: minimaal € 65 miljoen (€ 650 per woning extra).
- Van start: bij start stimuleringsregeling, naar verwachting in maart 2009.
- Werkgelegenheid: grote impuls voor de installatiebranche, aannemers, bouwvakkers en de energieadviesbranche.

De klimaatwinst van de twee bovengenoemde maatregelen *Revolving fund* en de *stimuleringspremie* bedraagt samen: 0,25 Mton CO₂ per jaar in 2011.

❖ **Groen renovatiepakket voor bestaande woningen van corporaties**

Woningbouwcorporaties zijn verantwoordelijk voor het behalen van ongeveer 400.000 geïsoleerde woningen van de doelstelling van de 500.000 woningen in 2011.

Woningbouwcorporaties hebben momenteel echter de grootste moeite om krediet te krijgen om hun woningvoorraad te renoveren, omdat banken deze investeringen te onzeker vinden.

Volgens een zeer ruwe schatting zullen minimaal 100.000 corporatiewoningen niet gerenoveerd kunnen worden door gebrek aan financiering. Daarnaast is de cashflow middels verkoop van oude woningen en de verhuur van nieuwbouw gestokt door de crisis.

Om het renoveren van corporatiewoningen te versnellen is op korte termijn nodig dat:

- De bestaande garantieregeling voor leningen van woningbouwcorporaties wordt verruimd op voorwaarde dat de investering leidt tot energiebesparing.
- De periode van vrijstelling van dubbele overdrachtsbelasting van 1 jaar onder 'groene' voorwaarden verlengd wordt tot een veel langere periode, met als doel dat projecten nu in de huursector gebouwd kunnen worden en later alsnog als koopwoningen op de markt worden gebracht.
 - Schatting kosten renovatiepakket: garantstelling voor €1 miljard tot 2011 (uitgaande van 10.000 euro per woning). Daarnaast derving inkomsten van de overdrachtsbelasting voor een beperkt aantal woningen.
 - Van start: direct
 - Werkgelegenheid: 20.000 arbeidsplaatsen in de bouw- en installatiesector tot 2011
 - Klimaatwinst: 0,5 Mton CO₂ tot 2011

4. Investeren in vitale steden en beter openbaar vervoer

Investeren in de stad zorgt ervoor dat de stad als vestigingsplaats voor bedrijven en als woonplaats voor mensen aantrekkelijker wordt. Investeringen in vernieuwende binnenstedelijke woonconcepten, openbaar vervoer en fietsinfrastructuur leveren hieraan een grote bijdrage. Daarnaast zorgt deze investeringsimpuls van globaal 11 miljard euro voor naar schatting 44.000 banen in de bouwsector en de grond-, weg- en waterbouwsector. Dit is juist voor deze sectoren van belang, omdat de gevolgen van de kredietcrisis in deze sectoren nu al voelbaar is. Daarnaast heeft de investeringsimpuls ook positieve consequenties voor het milieu: een vermindering van de mobiliteit en daardoor minder luchtverontreiniging, CO₂-uitstoot en een efficiënter gebruik van de ruimte.

FNV en Natuur en Milieu stellen de volgende maatregelen voor:

- Een extra investeringsimpuls in 80.000 woningen in binnenstedelijke gebieden, herstructurering van 4000 bedrijventerreinen, fietsenstallingen en fietsenpaden netwerk. Daarvoor is de komende vier jaar 6 miljard euro van de overheid nodig. Aangezien deze investeringen (inclusief onderstaande maatregelen) een multipliereffect kennen zal dit een veelheid aan bedrijvigheid opleveren. Het totaal levert 37.000 banen in de bouwsector op. De besparingen aan CO₂ zijn 0,023 Mton.

⁴ CE Delft, rapport 3.469.1.

- Via nieuwe en innovatieve vormen van openbaar vervoer light-rail/ trams en HOV busprojecten kan openbaar vervoer in de stad een impuls krijgen. Dit vraagt investeringen in nieuwe infrastructuur en haltes en stations. In veel stedelijke gebieden zijn hier al plannen voor (bijvoorbeeld Zuid-Limburg, Arnhem/Nijmegen, Utrecht, RijnGouwelijn en Groningen).
- Ook kunnen op nieuwbouwlocaties in een vroeg stadium stations worden geopend, die worden geïntegreerd in het regionale OV.
- Voor de komende vier jaar is een impuls van 5 miljard euro nodig. Het aantal extra banen in deze periode zal neerkomen op ongeveer 7000 banen in de grond, weg en waterbouwsector.
- Instellen van een fonds voor risicoparticipatie van maximaal 20% in binnenstedelijke woningbouwprojecten en gemengde projecten; wijze van financiering nader te onderzoeken, feitelijk risico en kosten in de orde van € 0,2 miljard.

5. Spoorinfrastructuur

Spoorvervoer levert een bijdrage op aan een betere bereikbaarheid van Nederland en de steden. Een goed spoorstelsel maakt Nederland ook een aantrekkelijke vestigingsplaats voor internationale bedrijven. Om het spoorstelsel verder te verbeteren zijn de volgende investeringen nodig: viersporigheid in de randstad en haar uitlopers, invoering van een nieuw beveiligingssysteem (ERMTS), invoering 3000 Volt en (aansluiting op) internationale hogesnelheidslijnen. De extra investeringen liggen rond de 10 miljard euro die ten laste komen van het infrafonds voor de komende vier jaar. Dit levert een extra groei op van 13.000 banen in de grond-, weg- en waterbouwsector en de toeleverende branches. In 2020 kan maximaal 1 Mton CO₂ worden bespaard als fors wordt geïnvesteerd en biedt werknemers een goedkoper alternatief voor de kilometerprijs die voor auto's wordt ingevoerd. De ombouw van het netwerk naar 3000 Volt en ERMTS zal de nodige innovatiekracht van Nederlandse bedrijven vragen.

6. Elektrische voertuigen

Nederland kent een grote toeleverende industrie voor de automotive sector. Deze positie kan zij uitbouwen door nu fors te investeren in een van de auto's van de toekomst: de elektrische auto. Bedrijven als Nedcar en DuraCar kunnen koplopers op dit vlak worden. Daarnaast zal de accu-industrie verder moeten innoveren om betaalbare accu's te leveren met een voldoende levensduur. Tevens is er innovatie op het gebied van de infrastructuur (elektriciteitsvoorziening) noodzakelijk, zodat ook het grote publiek op deze auto's kan gaan rijden. Het milieuvoordeel van elektrische auto's is dat er geen CO₂⁵ en andere luchtvervuiling meer wordt uitgestoten en er dus een forse bijdrage aan het oplossen van het klimaatprobleem wordt geleverd. Ook de afhankelijkheid van olie-importen zal afnemen door een lagere vraag naar benzine en diesel.

De overheid kan de ontwikkeling van elektrische voertuigen stimuleren door:

- Het voorfinancieren van de meerkosten van 10.000 elektrische auto's. De initiële aanschafkosten van een elektrische auto liggen beduidend hoger dan van een conventionele auto door de hoge kosten van een accu. Echter over de levensduur worden de initiële meerkosten van een elektrische auto ruimschoots terugverdiend omdat de kosten van elektriciteitsverbruik en de afschrijvingskosten van een accu bij elkaar 50% of lager zijn in vergelijking tot de benzinekosten van een conventionele auto. Over de gehele levensduur is een elektrische auto dus economisch aantrekkelijker maar kent het nadeel van de veel hogere aanschafprijs. Om de markt op gang te brengen stellen wij voor om de belemmering van de hoge aanschafprijs voor grootschalige marktintroductie van elektrische auto's te slechten door een voorfinancieringsregeling beschikbaar te stellen voor de meerkosten van de eerste 10.000 elektrische voertuigen door bedrijven en burgers in 2009/2010. Uitgaande van meerkosten van €10.000 per elektrische auto, wordt een voorfinanciering of garantstelling gevraagd van 100 miljoen euro.
- Het organiseren van een inkoopconsortium voor 40.000 elektrische auto's. Een inkoopconsortium biedt ook de mogelijkheid om de productie van elektrische auto's in Nederland te stimuleren. Wij stellen daarom voor een inkoopconsortium op te zetten (overheid, mogelijk aangevuld met bedrijfsleven en burgers) en een order uit te zetten bij in Nederland gevestigde producenten zoals Nedcar en DuraCar. Doel hiervan is deze producenten investeringszekerheid te bieden door een afnamegarantie. Uitgaande van de inkoop van 10.000 elektrische auto's in het kader van programma duurzaam inkopen door het Rijk en 30.000 auto's voor bedrijven en burgers gaat het om een order van rond de 1.2 miljard euro. Vanwege de onzekerheden bij de autoproducent en de consument (bedrijf en burger) is het nodig dat de overheid deze markt op gang helpt door de kosten van de eerste 30.000 elektrische auto's voor te financieren. Uitgaande van de gemiddelde aanschafkosten van €30.000 per elektrische auto

⁵ Het gebruik van benzine en diesel wordt vervangen door elektriciteit. De productie van elektriciteit leidt ook tot CO₂-uitstoot, maar die is voor deze sector al gemaximeerd door het emissieplafond van het Europese Emissiehandelsstelsel (ETS).

en een percentage voorfinanciering van 50%, betekent dit een tijdelijk budgetbeslag van €0,45 miljard voor de overheid. In het geval dat de producent van de elektrische auto zich buiten Nederland bevindt kan het aankoopconsortium als aanvullende voorwaarde stellen dat de toeleverende industrie in Nederland wordt ingezet.

- Het bieden van tijdelijke fiscale voordelen voor elektrisch vervoer (tijdelijk nul-tarief voor kilometerprijs, accu-garantiefonds/of overheid als leasemaatschappij zonder winsttoegmerk voor accu's, 6% BTW tarief). Kosten worden geschat op € 100 miljoen.
- Een tenderregeling en een wetenschapsprogramma die de ontwikkeling van elektrische voertuigen door het Nederlandse bedrijfsleven versnelt. De kosten zijn 100 miljoen euro.

In totaal worden de kosten geschat op €200 miljoen voor de komende 4 jaar. Daarnaast is er door de voorfinanciering van 50.000 auto's een garantstelling van 550 miljoen nodig. Extra werk wordt gecreëerd in de automotieve industrie, de toeleverende industrie, elektriciteitsbedrijven en de installatiebedrijven: in totaal ongeveer 1000 extra banen. De bovengeschetste startfase voor 50.000 elektrische auto's levert 0,125 Mton CO₂ reductie op. Een verdere uitrol van elektrische auto's, met mogelijk 1 miljoen auto's in 2020, levert een CO₂ besparing op van ongeveer 2,75 Mton en een grote vermindering van andere luchtverontreinigende stoffen zoals fijn stof.

7. Groen BTW tarief voor milieuvriendelijke goederen en diensten

Het verlagen van het BTW tarief voor milieuvriendelijke goederen en diensten is goed voor de economie en voor het milieu. Milieuvriendelijke goederen en diensten worden goedkoper waardoor het aantrekkelijker wordt meer te investeren in milieuvriendelijke producten zoals isolatiemateriaal, zonneboilers, en led-lampen. De FNV en Natuur en Milieu stellen voor het BTW tarief van milieuvriendelijke goederen en diensten te verlagen van 19% naar 6% of van 6% naar 0%. In Europa is al eerder gebleken dat er in lidstaten als Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk steun is voor een 'groen' BTW tarief. Indien een Europees besluitvormingsproces gericht op invoering van een 'groen' BTW-tarief te lang zou gaan duren, dan bevelen wij aan om via een spoedprocedure in Brussel te vragen om een uitzonderingsregel tot dat een definitieve BTW-structuur in de EU is vastgesteld.

De overheid laat op dit moment door het Instituut Voor Milieuvraagstukken (IVM) onderzoeken welke goederen en diensten in aanmerking zouden moeten komen voor een verlaagd BTW tarief. FNV en Natuur en Milieu zijn van mening dat de volgende goederen mogelijk in aanmerking komen voor een verlaagd BTW tarief: zonneboilers, zonnepanelen, energiezuinige elektrische apparaten, de nieuwste generatie HR+ ketels, isolatiematerialen, milieuvriendelijke bouwmaterialen, schone voertuigen op elektriciteit, led lampen, vleesvervangende producten en producten met een algemeen erkend keurmerk. Diensten die volgens FNV en Natuur en Milieu in aanmerking komen voor een verlaagd BTW tarief zijn het isoleren van gebouwen, energieadviezen, openbaar vervoer, goederenvervoer per trein, deelauto's en *diensten* gericht op geluidsisolatie en sanering van vervuilde grond. De maatregel biedt dus een impuls aan de door de recessie getroffen sectoren van de Nederlandse economie.